

Meir Shalev

Een geweer, een koe,
een boom en een vrouw

Vertaald uit het Hebreeuws
door Ruben Verhasselt

Ambo | Anthos
Amsterdam

Het telefoongesprek

Het mobieltje ging. De lange, zwaarlijvige jongen wierp er een blik op en zei tegen de vrouw met wie hij dineerde: 'Ik mot hem nemen. Ik ben zo weer terug.'

Hij liep naar buiten en probeerde intussen zijn buikje in te houden. Hij was er nog niet aan gewend en werd er telkens weer door verrast: in de spiegel, tegen zijn riem, in de blikken van zijn vriendin wanneer hij boven op haar lag.

'Hallo?'

De bekende stem zei: 'Ik heb hem negen keer horen overgaan. Je hebt me laten wachten.'

'Sorry. Ik zit in een restaurant en ben naar buiten gegaan.'

'We hebben een probleem.'

'Ik luister.'

'Ik zal het je voorzichtig en met verstand uitleggen. Probeer me ook zo te antwoorden.'

'Goed.'

'Herinner je je onze wandeling in de natuur nog?'

'Vanochtend?'

'Wat zei ik je net? Voorzichtig en met verstand. Geen dagdelen, geen datums, geen tijden.'

'Sorry.'

'Het was een prettige wandeling.'

Stilte.

‘Heb je niet gehoord wat ik zei? Het was een prettige wandeling.’

‘Ik heb het gehoord.’

‘Je hebt me geen antwoord gegeven.’

‘Je vroeg om voorzichtig en met verstand. Wat voor antwoord ken ik daarop geven?’

“‘Ken ik geven’? Wat is dat voor taal? Zeg: “kan ik geven”.’

‘Goed.’

“‘Goed’ is niet genoeg. Zeg: “Wat voor antwoord kan ik daarop geven?””

De jongen trok zijn buik verder in en ontspande ineens zijn spieren. ‘Wat voor antwoord kan ik daarop geven?’

‘Je kunt zeggen of je het eens of oneens bent met wat ik zei.’

‘Waarover?’

‘Over onze wandeling in de natuur.’

‘Ik ben het ermee eens. Het was een erg prettige wandeling in de natuur.’

‘Je had meteen moeten antwoorden. Je hebt me twee keer laten wachten. Eerst tot je opnam en nu tot je antwoordde.’

‘Sorry.’

‘Laat me nooit wachten.’

‘Goed.’

‘Herinner je je de plek waar we aan het eind van de wandeling hebben gezeten?’

‘Natuurlijk. In de wadi onder de grote johannesbroodboom.’

‘Wat zei ik net? Voorzichtig en met verstand. Geen tijden, geen plaatsen, geen namen.’

‘Ik zei geen namen.’

‘Je zei johannesbroodboom, toch?’

De jongen balde voorzichtig zijn rechtervuist en keek ernaar. Er zat een wit verband om zijn hand en alleen zijn vingertoppen staken eruit. Zijn ogen, klein en dicht bijeen, sloten zich even, als van pijn die weer de kop opsteekt wanneer je terugdenkt aan het moment van het ontstaan ervan. Ik zie hem voor mijn geestes-oog. Zoals hij buiten het restaurant staat, naar zijn laarzen kijkt,

zijn linkerkuit een beetje optilt en met de glimmende rechthoekige neus van de laars langs de rechterbroekspijp wrijft.

En ik hoor zijn gesprekspartner doorgaan: ‘Als je alleen “johannesbroodboom” had gezegd – geen punt. Alleen “groot” – geen punt. Maar “de grote johannesbroodboom”, zowel een zelfstandig naamwoord als een bijvoeglijk naamwoord en ook nog met het bepaald lidwoord – dat is alsof je het op een presenteerblaadje aanbiedt. Alstublieft, tast toe, eet smakelijk. Niet zomaar een boom, nee: een johannesbroodboom. Niet zomaar een johannesbroodboom, nee: een grote johannesbroodboom. En niet zomaar een grote johannesbroodboom, nee: de grote johannesbroodboom in de wadi. Dat is een formulering die de mogelijkheden sterk beperkt. Precies daarvoor is taal uitgevonden, om dingen duidelijk te maken, maar voor ons is alles wat duidelijk is heel slecht, snap je?’

‘Ja. Sorry.’

‘Genoeg sorry gezegd. Let gewoon op je woorden.’

‘Goed.’

‘Oké. Nu ter zake. Het punt is dat we daar iets hebben vergeten.’

‘De gasbrander waarop je thee voor ons hebt gezet?’

‘Iets belangrijkers.’

‘Het lepeltje van de suiker?’

‘Zouden we zo’n gesprek voeren over een theelepeltje? Denk goed na en haal het je voor de geest. Gebruik eens voor één keer fatsoenlijk je hersens. Ook weinig hersens bereiken resultaten als je ze op de juiste manier inspant. En als het je te binnen schiet, zeg dan niet wat het is. Zeg alleen: “Ik weet waarover je het hebt.”’

‘Ik ben aan het denken.’

Stilte.

‘Je laat me weer wachten.’

Stilte.

‘Ik weet het weer. Ik weet waarover je het hebt.’

‘Ga er dan heen, zoek het, vind het en breng het me.’

‘Hoe dringend is het?’

‘Als iemand het eerder vindt dan wij, ziet het er heel slecht uit.’
‘Over een halve minuut ben ik op weg. Ik ga ernaartoe en kijk met een zaklamp waar het legt. Niemand vindt het eerder dan ons.’

‘Hopeloos. Dat is wat je bent. Een hopeloos geval. Eerst “ken ik geven” en nu “waar het legt” en “eerder dan ons”? “Waar het ligt” en “eerder dan wij”. Zeg “waar het ligt” en “eerder dan wij”. Ik wil je eindelijk eens iets correct horen zeggen.’

‘Waar het ligt en eerder dan wij.’

‘En hou op me te ergeren.’

‘Sorry.’

‘En ga er nu niet heen met een zaklamp. Het is nu donker. Straks ziet iemand van verre het licht. Sta morgen vroeg op.’

‘In alle vroegte.’

‘Voor dag en dauw. En parkeer niet op de gewone plaats. Zoek een andere plek voor de auto, loop nog een eindje, kom er aan met het eerste daglicht en begin te zoeken.’

‘Goed.’

‘Hoe is het met de hand?’

‘Goed.’

‘Doet het pijn?’

‘Minder.’

‘Heb je er verband omheen gedaan?’

‘Welnee.’

‘Dat je me niet ineens hondsdolheid krijgt.’

‘Nee.’

‘En laat je buik eens los. Ik voel het, ook als ik je niet zie. Hup, stuur je vriendin naar huis en ga slapen. Je moet morgen vroeg op. Zij hoeft niet te weten hoe laat je de deur uit bent gegaan.’

Voorbereiding

I

Zo keihard als de wraak zou worden, zo simpel en gemakkelijk waren de voorbereidingen. De vrouw van de wreker, die achter hem stond, zag ze aan en begreep iedere handeling. Ze deden haar denken aan de voorbereidingen voor een uitstapje, zoals de voorbereidingen voor de wandeltochten die ze jaren geleden samen maakten: het driftige uitkloppen van de rugzak, die blij was weer eens tevoorschijn te komen uit de opslag. De inspectie van de veters van de wandelschoenen, die de hoop al bijna hadden opgegeven. De monsterring van de knopen van het werkhemd.

Ze zag ook de verschillen: in plaats van de lekkernijen die hij meenam op die tochten, hun wandeltochten, om haar te verblijden, nam hij nu afgepaste, simpele proviand mee: sneetjes brood, hardgekookte eieren, ongeschilde komkommers, een kuipje room. Het woord ‘ascetisch’ kwam plotseling in haar op.

Er viel haar nog meer op. De eieren pelde hij hier, in de keuken, om in het veld geen stukjes schaal achter te laten die ontdekt konden worden en menselijke aanwezigheid zouden verraden. Aan de salami, een vaste metgezel op die wandeltochten van hen, die naar hem lonkte en mee wilde, gaf hij geen gehoor. De geur ervan zou honden kunnen aantrekken, en achter de hond zou diens baas kunnen opduiken. De Turkse koffie, zo merkte ze op, zette hij thuis en goot hij in de oude thermosfles. Een vuurtje, een gasbrander en pruttelende verse koffie waren zichtbaar, hoorbaar en van verre te ruiken.

Het kwam haar weer voor de geest: eens, tijdens die wandeltochten, zette hij koffie op heel kleine, precieze kampvuurtjes. Hij bracht die aan de kook, roerde, schonk in en serveerde haar de koffie met de gebaren van een heel sensuele kelner. Ze hadden toen een klein koffiekannetje waarvan de lange steel het de koosnaam Jedutun had opgeleverd en dat op elke tocht met hen was meegegaan. Maar ook dat kannetje – waar was het? vroeg ze zich ineens af, ze had het al twaalf jaar niet meer gezien – werd nu niet in de rugzak gestopt.

Ze wist het: er stond iets groots en verschrikkelijks te gebeuren. Er zou wraak worden genomen, er zou bloed met bloed worden vergolden, iemand zou sterven, misschien meer dan één iemand. Toch verscheen er een glimlach op haar gezicht, alsof ze het kannetje condoleerde: ‘Roetige, versmide Jedutun, neemt hij je niet mee? Trek het je niet aan. Mij laat hij ook achter,’ – zoals David de mannen achterliet om het kamp te bewaken toen hij optrok tegen Nabal, met het getrokken zwaard in de hand en de opkokende wraak in zijn hart.

Ze ging iets dichterbij hem staan. Voelde hij haar aanwezigheid? Had hij nog dat schrikbarende, aantrekkelijke vermogen om aan te voelen wat er achter zijn rug gebeurde? Of hij dat nog had of niet, hij draaide zich niet om, wierp haar geen blik toe. Ze kwam nog dichterbij en merkte aangenaam scherp de twee centimeter op die hij en zij in lengte scheelden, en innerlijk glimlachte ze: in het hele dorp was verder geen man kleiner dan zijn vrouw, laat staan een man die van het lengtevoordeel van zijn vrouw hield.

Vroeger, voordat de ramp had toegeslagen, toen ze nog samen over straat liepen – wat een mooi stel, zei toen iedereen – legde hij zelfs zijn hoofd op haar schouder, in een takenruil die omstanders in verlegenheid bracht en haar amuseerde en verblijdde. ‘Het is heel belangrijk,’ zei hij toen dikwijls, ‘je geliefde aan het lachen te maken.’ In hun Tien Geboden, die hij had opgesteld en opgehangen aan een muur in hun slaapkamer, waren het derde, vierde en negende gebod identiek: ‘Gij zult uw vrouw aan den lach brengen.’

Waar heeft hij die taal vandaan? had ze zich afgevraagd bij het zien van de woorden, en ze vroeg het zich opnieuw af nu ze eraan werd herinnerd. Een paar jaar geleden had ze op een heel slechte morgen die geboden van de muur getrokken, verscheurd en in de prullenbak gegooid. Nieuwe had hij niet opgeschreven en de oude was ze niet vergeten – ze hingen nog aan de wanden van haar hart.

Wat is hij breed geworden, die rug van hem, zei ze nu tegen zichzelf.

Tijdens die wandeltochten, van hen beiden, hadden ze altijd naast elkaar gelopen, maar als de weg een smal paadje werd, had ze haar vaart ingehouden en hem voor laten gaan. Ze keek dan naar zijn jongensachtige, tengere rug, en hij keek af en toe om en zei tegen haar: ‘Waarom loop je achter me? Leid jij maar.’

‘Ik weet niet waarheen.’

‘Volg het pad, dat voert je mee.’

‘Het is niet gemarkeerd.’

‘Het is wel gemarkeerd, maar niet met verf. Het is gemarkeerd met sporen, vertrapte planten, verschoven steentjes, glanzende plekken op rotsen. Je moet alleen kijken en het zien. En het is ook gemarkeerd met zijn logica, dat is het belangrijkste. Paden hebben een logica. Die moet je begrijpen, dan is het gemakkelijk te vinden.’

‘Ik heb vrij vandaag. Ik heb de puf niet om het te begrijpen en mijn hoofd staat niet naar logica. Begrijp jij het maar, dan geniet ik van het landschap.’

‘Wat zullen we nou krijgen? Ik ga achter jou aan lopen en naar je kont kijken. Die is veel mooier en ik heb ook het recht om te genieten.’

Hoewel hij haar echtgenoot was, keek ze hem aan met een blik die moeders hun puberende zoons toewerpen: de blik waarin onbegrip, hoop, met plezier versneden angst en nieuwsgierigheid schuilgaan. Ze had nooit een puberende zoon gehad en sinds de ramp wist ze dat ze die nooit zou krijgen, maar ze was sinds vele jaren lerares op de middelbare school van de oude landbouwko-

lonie en kende die blik, waarmee moeders naar hun jongens keken en zij nu naar haar man.

Ik voel het gefladder in mijn buik: 'Heb ik nog zonen in mijn lichaam? Heb ik hoop?'

De oude, mooie woorden weerkaatsen tussen de baarmoeder en het hart: 'Of ik ook in deze nacht een man had, ja, ook zonen baarde?' – Een man? Mijn man? Jou?

II

Ze wandelden vaak. Eerst alleen zij tweeën, later zij en hun kind. In het begin drijvend en schuddend in haar buik, later ingepakt en slapend in een doek die om haar borst en schouders was gewikkeld, daarna in een draagzak die zijn vader voor hem in elkaar had gezet in de naaikamer voor de draagriemstellen van zijn reserve-eenheid. Hij had die genaaid en droeg hem op zijn rug, diezelfde rug die nu naar haar toe was gewend.

Haar ogen, die snel traanden, werden overspoeld door beelden: de zoon, een kleine ruiter, rijdend op de rug van zijn vader. De vader, die trappelde en hinnikte, en de moeder die achter hen aan holde: 'Voorzichtig! Alsjeblieft. Hij schrikt. Straks valt hij. Pas op!'

Maar haar voorspelling was niet uitgekomen. Het kind schrok wel, maar genoot van zijn eigen schrik, zoals kinderen dat kunnen. Hij lachte. Hij groeide. Hij leerde staan. Hij zette zijn eerste stapjes. Hij maakte zijn eerste vallen als hummel en kwam de eerste keren overeind als hummel. De lichte tred van zijn ouders was toen al herkenbaar bij hem: in zijn stappen, in elke struikeling, in zijn glimlach, in zijn opstaan.

Eerst wandelden ze met hem in de naaste omgeving, naar de woeste grond met de klaprozen en de ganzenbloemen ten oosten van de oude landbouwkolonie en naar de vlekken van roze vlas op de heuvel achter de avocado's. Later naar de verborgen vijver ten noorden ervan, de bescheiden, teruggetrokken vijver waar ze

's zomers op het heetst van de dag naartoe gingen en waar haar broer haar had leren zwemmen en onder water gaan toen hij een opgroeiende jongen was en zij een klein meisje. En toen het kind zelfverzekerd begon te lopen, namen ze hem ook mee naar de wadi van opa Zečv, zoals ze de wadi noemden waar zijn grote johannesbroodboom stond – de grote johannesbroodboom van opa, om precies te zijn.

Daar, in die wadi, hadden zij en haar broer als kind gewandeld met hun grootvader. Daar had hij hun geleerd wilde bloemen te herkennen, ze te markeren en hun zaden te verzamelen. Onder die johannesbroodboom had hij hun een verhaal verteld, dat zij jaren later zou opschrijven voor haar zoon: het verhaal over de oermens die hier vlakbij in de grot woonde – dat was de grot met de grote put achterin, waar weleens een verdwaald schaap of een verdwaalde geit in viel en dan lag te stinken.

Vanuit die wadi wandelde ze later met haar echtgenoot verder naar de evenwijdige kloven, op en neer – ‘we zijn naar het noorden gezigzagd’ beschreef hij het in zijn soldatentaal – en kwamen ze op plaatsen waar ze niemand anders zagen. Ze bedreven graag de liefde in de natuur en hadden er al een paar vaste geheime plekjes gehad. En vandaar naar verderop en hogerop, naar de bergrug, naar de openbaring van de andere zijde, die voor hen een bekend, verheugend landschap was, en voor hun zoon een vreemde, verre, roepende, wonderlijke wereld: kom, kom dichterbij, raak aan, ruik, toe, vul de wachtende laatjes van je geheugen.

En toen begonnen de twee, alleen de vader en de zoon, ook zonder haar te wandelen. ‘Jongenstochten’, zo zei hij, en op een dag voegde hij er zelfs aan toe: ‘Meisjes zijn niet uitgenodigd.’

Dat is wat hij zei, en ik grinnikte alleen maar. Ik had geen vermoeden van wat er komen zou. Ik heb nooit de beroemde vrouwelijke intuïtie gehad, die vrouwen en in het bijzonder moeders wordt toegedicht. Ook op de dag van de ramp voelde ik echt niets aan.

Jongenstochten. Alleen zij met z'n tweeën. De kleine jongen

moet van de grote jongen alle flauwekul leren die een vader zijn zoon hoort te onderwijzen: een kampvuur aanleggen, planten herkennen waarvan je de blaadjes kunt gebruiken om thee te zetten, blootsvoets over de aarde lopen – en meisjes zouden dan spottende of bange opmerkingen kunnen maken: ‘Wat als hij op een glasscherf stapt?’, ‘Wat als er een slang opduikt?’ en ‘Zelfs opa Zeëv loopt altijd op hoge schoenen.’

‘Als er een slang opduikt, nemen we die onder handen, hè, Neta?’ – dat was de naam die we hem gegeven hadden, onze zoon, ‘loot’, die toen hij groter werd protesteerde: ‘Ik word uitgelachen op de kleuterschool. Waarom hebben jullie mij een meisjesnaam gegeven?’

‘Lach ze maar terug uit.’

En de Poolster vinden, de oude pick-up besturen – Neta bij zijn vader op schoot, zijn drie-, vier-, vijf- en zesjarige handjes opgewonden aan het stuur –, een mastworp leggen, het nachtzicht scherpen door een kleine verschuiving van de blik, en alles herkennen en leren kennen wat het oor opvangt, de vinger voelt, de neus ruikt en het oog ziet: ‘Dit is een stekel van een stekelvarken, dit is een slangenhemd, raak het eens aan en voel hoe teer en dun het is. Raak aan, Neta, niet bang zijn, het is alleen maar zijn vel, hij zit er niet meer in, hij heeft zijn oude huid afgeworpen en is verder gekropen, en ook als hij er wel in had gezeten – ik ben bij je, ik pas op je.’

‘Hoor je het, Neta? Luister goed,’ – dit is het geschreeuw van een gaai, dit is het gekieker van een valk, dit is de kreet van een griel, dit zijn de ratelende trillers van een gestreepte prinia en dit is het gekwetter van een roodborstje. ‘Elk jaar komt er zo’n roodborstje naar ons erf, altijd naar dezelfde boom. Wij hebben die boom gepland, dat is waar, maar hij beschouwt die nu als zijn boom. Ruik nu eens: dat is een plant die alant heet. Volgens je moeder ruikt die niet lekker. Ruik jij eens en zeg me wat je ervan vindt. Niet zo. Doe je ogen dicht. Ruiken doe je met je ogen dicht. Alleen met de neus. Geuren onthoud je beter dan een aanblik en beter dan geluiden. Deze geur is alant, die is wijnruit, die is de

mastiekboom, die is Spaanse oregano, en de allerlekkerste – salie. Salie is een vriendin. Als je alle namen kent en onthoudt, vertel ik het opa Zeëv en wordt hij heel tevreden. Misschien neemt hij jou dan ook mee naar de grote johannesbroodboom in zijn wadi en naar de grot ernaast, leert hij ook jou planten kennen en hun namen, vertelt hij ook jou over de oermens die daar vroeger woonde en maakt hij ook een knuppel voor je, voor het geval dat er een valse hond, een giftige slang of een boze man aankomt. En als je iets groter bent, leert hij je ook schieten met zijn oude muser en precies het doel te raken.

En dit zijn de sporen van een hyena. Die ziet eruit als een grote hond met een lage kont en hoge schouders. Kijk, Neta: de sporen van de voorpoten zijn groter dan die van de achterpoten. Wat lach je? Papa zei “kont”? Zeg zelf ook maar eens “kont”. Kom, we zeggen het samen. Kont. Kont. Kont. Kont.

En hier nog iets, iets heel interessants: deze steen. Elke steen in het veld heeft een onderkant en een bovenkant, de kant van de aarde en de duisternis en de kant van de zon en het licht. Zie je het? De onderkant is glad. Er zit alleen een beetje zand en spinrag op. En de bovenkant, de kant van het licht, is ruw. Voel maar. Dat noemen ze “korstmos”. Als een steen met het korstmos naar beneden ligt, is dat een teken dat iemand die heeft omgedraaid. Dat iemand hem heeft opgepakt en niet netjes op zijn plaats heeft teruggelegd.’

‘De natuur lijkt één grote janboel,’ zei hij vaak tegen haar, ‘maar dat is ze niet. Alles in de natuur zit op zijn plek’ – en ze glimlachte bij de herinnering, want hij zei het ook vaak tegen haar als ze de liefde bedreven: ‘Wat een janboel in dit bed! Eén been hier, één been daar, en deze kleine vriend, wat doet die hier? Kom, laten we hem stoppen waar hij hoort. Kijk. Het is veel prettiger als alles is opgeruimd.’

‘Dus kom, Neta, laten we de steen terugleggen op zijn plek. Kijk, hier lag hij. Zie je die kleine kiemplantjes, die hier helemaal wit zijn en pas aan het eind groen? Ze zijn onder de steen ontkiemd en naar de zijkant gekropen om tevoorschijn te komen, en

pas toen dat lukte en ze in het licht waren, hebben ze de groene kleur gekregen. Alles wat wit is zat onder de steen en alles wat groen is was er al onderuit. En het zegt nog iets: dat de steen echt pas geleden is verschoven. Interessant hè, Neta? We zijn net detectives van de politie.'

'Jongenstochten,' zei hij tegen haar. Hij keek naar hun zoon, hun zoon keek naar hem, en beiden keken – als genadige overwinnaars – naar haar. Wie kon tegen zo'n stel jongens op, vader en zoon, die naar elkaar lachten, deelgenoten van geheimen en snode plannen? Jongenstochten in de heuvels in het zuiden, jongenstochten in de grote maisvelden ten noorden van het dorp, waar ze jonge, nog zoete kolven stalen, die zij zo lekker vond.

'Laten we ze op een vuurtje roosteren voor mama. Kom, ik laat je zien hoe.'

'Die heb ik voor je meegebracht, mama, lekker?'

'Eet maar, ze zijn speciaal voor jou.'

Ik at. Ik genoot. Ik ontstak in toorn.

En jongenstochten over de rotskust, pal aan het water, en tussen de rotsen achter het kruisvaardersfort, waar de cyclamens al met Chanoeka bloeien. 'Kijk eens wat een wonder,' zei opa Zeëv eens tegen me toen hij nog leefde en ik nog een meisje was, 'de bloemen van die cyclamens bloeien al, terwijl hun groene blaadjes nog niet uit de grond zijn gekomen. Dat gebeurt alleen hier bij ons. Zo dicht bij de kolonie en niemand weet het. Alleen jij en ik.'

En een jongenstocht in de woestijn, voor de eerste en laatste keer, precies twaalf jaar geleden, de tocht waarna ze niet meer hebben gewandeld, noch de jongens met z'n tweeën, noch met mij erbij, en waarna we eerlijk gezegd niets meer samen hebben gedaan. Twaalf jaar zijn sindsdien verstreken en ze waren in mijn ogen als een eeuw.

Ik zie hem zich voorbereiden op vertrek: ik ken hem en ik ken hem niet, en ik neem weer notitie van de veranderingen die zich sindsdien aan hem hebben voltrokken. Als ze niet waren veroorzaakt door de ramp, had ik blij in mijn vuistje kunnen lachen. Ik ben ondanks de tijd en alles wat erin gebeurd is, nog jong om te zien, straal naar mezelf vanuit de spiegel, weerkaats in de ogen van mijn leerlingen, word opgenomen in de ogen van hun ouders, word wazig in de ogen van mannen en vrouwen op straat. En hij, jij, mijn man, zo noemde ik je toen – bent een andere man geworden, je bent je titel kwijt.

Ik weet: je kunt het niet alleen afdoen als ouder worden. Het verouderingsproces verloopt langzaam en er blijven altijd een paar jeugdige trekken behouden, die eerst het hart verheugen en later ergernis wekken, als blijkt dat ze alleen maar behouden zijn gebleven om het je onder de neus te wrijven. Maar jij hebt een volkomen gedaanteverwisseling ondergaan, de metamorfose van een insect.

Ik kijk naar hem en som weer op: zijn glimlach is weggevaagd. Zijn vuur, het eeuwige vuur, is gedoofd. Zijn gouden huid, de lust van mijn vingers en mijn ogen, is wit geworden, verdoft en verkild. Zijn lekkere geur, de mirre van zijn jonge jaren, is vervlogen. Zijn lijf – eens een jongenslijf – is grof en dik geworden. Niet vetter en slapper, maar juist sterker. Zijn armen, eens welgevormd, precies en snel van beweging, zijn stevige berenpoten geworden en hun omhelzing is verschrikkelijk.

Mijn man, mijn eerste echtgenoot, goudbruin en dun, is voorgoed verdwenen. Een tweede echtgenoot – bleek, dik en anders – heeft zijn plaats ingenomen. Zijn dikte is een en al kracht. Zijn bleekheid is de bleekheid van de dood. 's Hemels oog bruint hem niet, mensenogen zien hem niet.

Ik herinner me: op een dag sneed hij zich en bloedde zijn vinger. Hij keek niet eens naar me toen ik die verbond, maar ik raakte vervuld van blijdschap: hij leefde. Zijn bloed was nog altijd

even rood. Als het had gekund, had ik die bleke, vreemde tweede echtgenoot middendoor gesneden en die ene echtgenoot van me, jou, uit hem verlost.

IV

Ik keek naar hem, terwijl hij zich klaarmaakte voor vertrek. Ik vertrouwde op de grondigheid van zijn voorbereidingen, ik was blij met de terugkeer van de kleine details naar zijn hersens en zijn handen. De mondvoorraad stopte hij in twee plastic doosjes, die hij uit het keukenkastje had gehaald. De doosjes stopte hij in de rugzak en hij voegde er twee flessen water aan toe, en hij deed nog iets, iets vreemds en nieuws, wat hij nooit had gedaan voor een van die wandeltochten van ons; op een briefje schreef hij alles op wat hij meenam, als een boodschappenlijstje: *6 sneden brood, 2 komkommers, 3 mueslirepen, 1 kuipje room, 2 hardgekookte eieren*. En ook: *2 plastic doosjes, thermosfles, theelepeltje, 2 flessen water, rugzak, wc-papier, dit briefje, pen*.

Het briefje en de pen stopte hij in zijn zak en toen verbaasde hij me nog ergens mee: uit de badkamer haalde hij de dikke mat waar we na het douchen op staan, en hij nam die en de rugzak mee naar de kwekerij.

Ik liep achter hem aan: de gade die weet wat er komen gaat, de moeder die het intuïtief aanvoelt, de kleindochter die ernaar uitkijkt – kom, wat komen gaat, blaas op onze dorre beenderen – en ik zag elk detail en sloeg het op in mijn geheugen. Van het gereedschapsbord in de kwekerij haalde hij nog meer spullen die je niet meeneemt op zomaar een wandeling: een inklapbare handzaag, van het gemene soort dat ‘de kleine japper’ wordt genoemd, een snoeischaar, een rol groene ducttape.

Het trage, doelmatige tempo van zijn handelingen werd plotseling opgevoerd. Nog meer spullen werden toegevoegd aan het lijstje en aan de rugzak: een klos dun touw, een zakmes en natuurlijk de vaste vriend: de kleine houweel waarmee bollen en knol-